

نگرشی به ماده (۱۲۴)

قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

مصوب ۱۳۸۲ و مواد مرتبط با آن در قوانین استخدای نیروهای مسلح

✓ عبدالکریم کارمزدی - کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

دیباچه:

قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح که اخیراً تصویب شده نسبت به قانون سابق متفاوت بوده و دارای مقررات جدیدی است که از آن جمله می‌توان به فصل یازدهم قانون مزبور در مورد جرایم ارتشاء و اختلاس و اخاذی اختصاص یافته و در این راستا ماده (۱۲۴) با محتوای نسبتاً جدیدی در قانون جدید مجازات جرایم نیروهای مسلح لحاظ شده که به دلیل استفاده از واژه‌هایی چون "تعلیق از شغل" و "وضعیت بدون کاری" و عدم تعریف آن ممکن است در اجرا سبب بروز ابهام در این خصوص شود. لذا، بحث و بررسی این ماده ضرورت یافت. در این رهگذر از فرهیختگان و اندیشمندان استدعا می‌شود که با ابراز نظرات صائب خویش، از ضعف و کاستی این مجموعه بکاهند و موجب غنای آن شوند.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم که از جناب آقای دکتر دلیر (ریاست محترم دادگاه نظامی یک شعبه ۵) که به عنوان استاد راهنما و مشاور در تدوین این جزوه همکاری‌های بی‌شائبه‌ای داشته‌اند تشکر کنم.

لازم به ذکر است که در این مقوله جهت رعایت اختصار به جای عبارت (قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح) از عبارت "قانون مجازات" و به جای عبارت (قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری) مصوب ۶۴/۶/۲۸ مجلس شورای اسلامی که در تاریخ ۶۷/۹/۱۵ به تأیید مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است از عبارت "قانون تشدید" و به جای عنوان (قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶) از عبارت "قانون ارتش" و به جای عنوان (قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰) از عنوان "قانون سپاه" و به جای عنوان (قانون استخدام نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲) از عبارت "قانون نیروی انتظامی" بهره خواهیم گرفت.

ماده (۱۱۸): «هر نظامی که برای انجام یا خودداری از انجام امری که از وظایف او یا یکی دیگر از کارکنان نیروهای مسلح است، وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را بلاعوض یا کمتر از قیمت معمول به هر عنوان قبول کند اگر چه انجام یا خودداری از انجام امر بر خلاف قانون نباشد در حکم مرتشی است و به ترتیب ذیل محکوم می‌شود:

الف- هرگاه قیمت مال یا وجه مأخوذ تا یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از یک تا پنج سال و جزای نقدی معادل وجه یا قیمت مال مأخوذ و تنزیل یک درجه یا رتبه.

ب- هرگاه قیمت مال یا وجه مأخوذ بیش از یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا ده میلیون (۱۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از دو تا ده سال و جزای نقدی معادل وجه یا قیمت مال مأخوذ و تنزیل دو درجه یا رتبه.

ج- هرگاه قیمت مال یا وجه مأخوذ بیش از ده میلیون (۱۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از سه تا پانزده سال و جزای نقدی معادل وجه یا قیمت مال مأخوذ و اخراج از نیروهای مسلح.»

۲- ماده (۱۱۹): «هر نظامی و جوه یا مطالبات یا حواله‌ها یا اسناد و اشیاء و لوازم و یا سایر اموال را که بر حسب وظیفه به او سپرده شده به نفع خود یا دیگری برداشت یا تصاحب کند، مختلس محسوب و علاوه بر رد وجه یا مال مورد اختلاس حسب مورد به مجازات زیر محکوم می‌شود:

الف- هرگاه میزان اختلاس از حبس و وجه یا بهاء مال مورد اختلاس تا یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از یک تا پنج سال و جزای نقدی معادل دو برابر وجه یا بهاء مال مورد اختلاس و تنزیل یک درجه یا رتبه.

ب- هرگاه میزان اختلاس از حبس و وجه یا بهاء مال مورد اختلاس، بیش از یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا ده میلیون (۱۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از دو تا ده سال و جزای نقدی معادل دو برابر وجه

یا بهاء مال مورد اختلاس و تنزیل دو درجه یا رتبه.

ج- هرگاه میزان اختلاس از حبس و وجه یا بهای مال مورد اختلاس بیش از ده میلیون (۱۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از سه تا پانزده سال و جزای نقدی معادل دو برابر وجه یا بهاء مال مورد اختلاس و تنزیل دو درجه یا رتبه.»

۳- ماده (۱۲۳): «هر نظامی که زائد بر یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال اختلاس کند، در صورت وجود دلائل کافی، صدور قرار بازداشت موقت به مدت یک ماه در مورد وی الزامی است و این قرار در هیچ یک از مراحل رسیدگی قابل تبدیل نخواهند بود.»

۴- ماده (۱۲۴): «در هر مورد از بزه‌های مندرج در مواد (۱۱۸) و (۱۱۹) این قانون، که مجازات حبس برای آن مقرر شده، نظامی مرتکب از تاریخ صدور کیفرخواست از شغل خود معلق خواهد شد. دادسرا مکلف است صدور کیفرخواست را به سازمان ذی‌ربط اعلام دارد. در صورتی که متهم به موجب رأی قطعی برائت حاصل کند، ایام تعلیق جزء خدمت او محسوب و حقوق و مزایای مدتی را که به علت تعلیقش نگرفته، دریافت خواهد کرد.»

تبصره: فرمانده نیرو و یا رئیس سازمان مربوط در نیروهای مسلح و مقامات بالاتر نظامی، می‌توانند پس از پایان بازداشت موقت یک ماهه، وضعیت "بدون‌کاری" - مذکور در قوانین استخدامی نیروهای مسلح - را تا پایان رسیدگی و دادرسی اعمال کنند.»

ب- قانون تشدید:

ماده (۷): «در هر مورد از بزه‌های مندرج در این قانون که مجازات حبس برای آن مقرر شده، در صورتی که مرتکب از مأمورین مذکور در این قانون باشد، از تاریخ صدور کیفرخواست از شغل خود معلق خواهد شد. دادسرا مکلف است صدور کیفرخواست را به اداره یا سازمان ذی‌ربط اعلام دارد. در صورتی که متهم به موجب رأی قطعی برائت حاصل کند ایام تعلیق جزء خدمت او محسوب و حقوق و مزایای مدتی را که به علت تعلیقش نگرفته، دریافت خواهد کرد.»

الف) دکتر جعفری لنگرودی در "ترمینولوژی حقوق" در تعریف تعلیق از خدمت چنین گفته است: «منع اشتغال مستخدم رسمی دولت به خدمت، قبل از صدور حکم دادگاه در موضوع مورد اتهام، با بقاء عنوان مستخدم برای او و دریافت حقوقی به نام حقوق ایام تعلیق که به عکس انفصال جنبه مجازات ندارد.»^(۱)

ب) در قانون استخدامی کشوری در این خصوص چنین آمده است:

ماده (۱۲۴): «وضع استخدامی مستخدمین رسمی، منحصرأ یکی از حالات زیر را خواهد داشت و نمی‌توان مستخدم را در حال استخدامی دیگری قرارداد:

الف- اشتغال: و آن وضع مستخدمی است که در پست معینی انجام وظیفه می‌کند....

د- حالت تعلیق: و آن وضع مستخدمی است که طبق حکم مقامات صلاحیت‌دار به علت صدور کیفرخواست از طرف مقامات قضایی یا به علت تصمیم دادگاه اداری در حدود تبصره ۴ ماده (۵۹) این قانون از ادامه‌ی خدمت ممنوع می‌شود....»^(۲)

ج- بند الف) ماده (۱۱۵) قانون استخدامی نیروی انتظامی، تعلیق از شغل را یکی از حالت‌های بدون کار محسوب و چنین مقرر کرده است: «بدون‌کار - وضع کارکنانی است که به یکی از علل زیر موقتاً از کار برکنار می‌شوند:

الف- به موجب قرارهای صادره از مراجع قضایی بازداشت و یا از شغل معلق شوند....»

سخن دوم - بدون‌کاری و منتظر خدمت در قوانین استخدامی نیروهای مسلح:

ماده (۸۸) قانون ارتش وضعیت کارکنان مشمول این قانون را از لحاظ خدمت احصاء کرده است که در بند "ی" (منتظر خدمت) و در بند "ک" (بدون‌کار) ذکر شده است.

ماده (۹۸) قانون مذکور حالت "منتظر خدمت" را چنین تعریف کرده است و ماده (۹۹) قانون مزبور نیز حالت بدون‌کاری را تعریف کرده است.

وضعیت کارکنان مشمول قانون سپاه از لحاظ خدمت در ماده (۹۷) مشخص شده است که در بند "ی" (منتظر خدمت) و نیز در بند "ک" (بدون کار) مطرح شده است. در ماده (۱۰۶) قانون مزبور نیز "منتظر خدمت" تعریف شده است.

مطابق ماده (۱۰۳) قانون نیروی انتظامی وضعیت کارکنان در طول خدمت، حسب مورد مشخص شده است که در بند "ک" (منتظر خدمت) و در بند "ل" (بدون کار) ذکر شده است. به لحاظ اینکه قانون فوق الذکر در سال ۸۲ تصویب شده و نسبت به قوانین سپاه و ارتش کامل تر به نظر می‌رسد؛ لذا، صرفاً به درج توضیحات مربوط به واژه‌های "منتظر خدمت" و "بدون کاری" در این قانون اکتفا می‌شود.

در ماده (۱۱۴) قانون مزبور "منتظر خدمت" چنین تعریف شده است:

«منتظر خدمت» وضع کارکنانی است که برابر مقررات مربوط به علت ارتکاب تخلفات انضباطی به طور موقت از کار برکنار شده باشند....»

ماده (۱۱۵) قانون مذکور، نیز «بدون کار» را این گونه تعریف کرده است:

«بدون کار - وضع کارکنانی است که به یکی از علل زیر موقتاً از کار برکنار می‌شوند:

الف - به موجب قرارهای صادره از مراجع قضایی بازداشت و یا از شغل معلق شوند.

ب - برابر احکام صادره از دادگاه‌ها زندانی شوند.

ج - در صورتی که محکوم به اقامت اجباری یا ممنوع از اقامت در محل معین شوند....»

بخش سوم: حقوق و مزایای ایام بدون کاری در قوانین استخدامی نیروهای مسلح:

در این راستا نگاهی نیز به وضعیت تعلق یا عدم تعلق حقوق و مزایا در مدت بدون کاری نظامیان مرتکب به جرایم ارتشاء و اختلاس با توجه به قوانین استخدامی نیروهای مسلح خواهیم انداخت:

۱- حسب تبصره دو ماده (۹۹) قانون ارتش و تبصره دو ماده (۱۰۸) قانون سپاه و تبصره دو ماده (۱۱۵) قانون نیروی انتظامی: «مدت بدون کاری

جزء ایام خدمت برای ترفیع منظور نشده و تنها از نظر بازنشستگی محسوب می‌شود....»

۲- مستند به ماده (۱۴۸) قانون ارتش و ماده (۱۶۸) قانون سپاه و ماده (۱۷۴) قانون نیروی انتظامی:

«میزان دریافتی ماهانه پرسنل منتظر خدمت بر مبنای دوسوم و پرسنل بدون کار بر مبنای یک دوم حقوق درجه یا رتبه آن‌ها محاسبه و تعیین می‌شود.»

فصل دوم: تحلیل محتوایی مواد مربوطه:
بخش اول: بررسی مواد مربوطه در قانون مجازات نیروهای مسلح

۱- ماده (۱۱۸) قانون مجازات اخیرالتصویب درباره جرم ارتشای نظامیان دارای سه بند با حدنصاب‌های مختلف است، همچنین ماده (۱۱۹) قانون مذکور در مورد ارتکاب جرم "اختلاس" بوده که این ماده نیز دارای سه بند با حد نصاب‌های متفاوتی است.

۲- در صدر ماده (۱۲۴) قانون مزبور آمده است: «در هر مورد از بزه‌های مندرج در ماده (۱۱۸) و (۱۱۹) این قانون که مجازات حبس برای آن مقرر شده....» که با ملاحظه مادتين (۱۱۸) و (۱۱۹) قانون مجازات، در کلیه بندهای سه‌گانه هر دو ماده، مجازات حبس به عنوان یکی از سه مجازات معین شده است. به عبارت دیگر هیچ موردی در دو ماده مزبور نمی‌توان یافت که فاقد مجازات حبس باشد، بنابراین شایسته بود ابتدای ماده (۱۲۴) قانون مجازات به گونه‌ای تدوین می‌شد که تصور نشود در مادتين (۱۱۸) و (۱۱۹) قانون مجازات موردی می‌توان یافت که فاقد مجازات حبس باشد. به نظر می‌رسد این اشکال ناشی از این است که مقنن بدون مذاقه لازم در تدوین ماده (۱۲۴) قانون مجازات، ماده (۷) قانون تشدید را ملاک قرار داده است و عبارت مذکور نیز عیناً از ماده (۷) اقتباس شده است؛ در صورتی که در قانون تشدید، موردی است که مشمول این ماده نیست و آن، بخشی از ماده (۳) قانون تشدید است که چنین مقرر داشته: «... در صورتی که قیمت مال یا وجه مأخوذ بیش از بیست هزار ریال

نباشد به انقصال موقت از شش ماه تا سه سال و چنانچه مرتکب در مرتبه‌ی مدیر کل یا هم‌تراز مدیرکل یا بالاتر باشد به انقصال دائم از مشاغل دولتی محکوم خواهد شد....».

۳- در قانون مجازات، از یک اصطلاح حقوقی به نام "تعلیق از شغل" استفاده شده که فقط در قانون استخدامی نیروی انتظامی (بندالف مادتين ۹۲ سابق و ۱۱۵ جدید) مطرح شده لکن در قوانین ارتش و سپاه به کار نرفته است. لذا به راحتی نمی‌توان آن را با مفاهیمی چون "منتظر خدمت" و یا "بدون کار" تطبیق داد زیرا هر کدام از این واژه‌ها دارای بار حقوقی و تبعات متفاوتی هستند.

۴- در ماده (۱۲۴) قانون مجازات، عبارت زیر آمده است: «... از تاریخ صدور کیفرخواست، از شغل خود معلق خواهد شد. دادسرا مکلف است صدور کیفرخواست را به (اداره یا) سازمان ذی‌ربط اعلام دارد» درباره این عبارت، این ابهام وجود دارد که آیا زمان شروع تعلیق از خدمت پایوران نظامی بلافاصله پس از صدور کیفرخواست بوده یا پس از اعلام اصدار کیفرخواست به یگان و ابلاغ به متهم است؟ چرا که ممکن است تا زمان اعلام به یگان، به لحاظ تشریفات قانونی زمان نسبتاً طولانی طی شود و از زمان صدور کیفرخواست تا اعلام به یگان، متهم به خدمت اشتغال داشته باشد و عدم تعلق حقوق و مزایا در این مدت به متهم موجب تضییع حقوق وی شود و این نیز با عدالت و انصاف قضایی مغایرت دارد. کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح در این خصوص چنین اظهار نظر کرده است:

«هر چند که در ماده (۱۲۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح اشاره به تعلیق از تاریخ صدور کیفرخواست شده، لکن لازمه‌ی تعلیق از شغل موضوع ماده قانون مزبور و هر حکم و دستور قضایی دیگر، ابلاغ آن است و احکام و دستورات قضایی پس از ابلاغ به طرق قانونی، دارای آثار بوده و لازم الاجرا هستند، لذا در فرض مورد سؤال تا قبل از ابلاغ تعلیق از شغل، کلیه حقوق و مزایا به متهم تعلق می‌گیرد مگر آن‌که از جهات دیگری به موجب قانون از دریافت تمام یا بعضی از حقوق

و مزایا محروم شده باشد.»^(۳)

۵- ممکن است دادسرا جرم ارتكابی را "ارتشاء" یا "اختلاس" تشخیص داده و بر این مبنا کیفرخواست صادر کند و بر این اساس پس از ابلاغ آن، نظامی مرتکب، از شغل معلق شود، لکن در مرحله دادرسی در دادگاه، اتهام مندرج در کیفرخواست رد و بزه ارتكابی مثلاً "خیانت در امانت" تعیین شود و متهم به همین جرم محکوم شود. در این صورت در خصوص مدت زمانی که مرتکب نظامی در حالت تعلیق بسر برده تکلیف چیست؟

در این راستا کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی طی شماره ۷/۳۴/۱۳۸۴ مورخ ۸۳/۱۱/۱۳ چنین پاسخ داده است:

«چنانچه دادگاه اتهام اختلاس یا ارتشاء مصرحه در کیفرخواست را تغییر و موضوع را مشمول عنوان اتهام دیگری که وضعیت تعلیق از شغل برای آن پس از صدور کیفرخواست پیش‌بینی نشده باشد، بداند؛ پس از صدور رأی قطعی با توجه به اینکه اتهامی که موجب شده متهم از شغل خود معلق شود موضوعاً متفی شده است، لذا با عنایت به مفهوم و ملاک قسمت اخیر ماده (۱۲۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح آثار و تبعات تعلیق از شغل نیز به تبع انتفاء موضوع مرتفع می‌شود و از لحاظ وضعیت خدمتی نیز حسب مورد برابر مقررات قوانین استخدامی ن.م با متهم رفتار خواهد شد.»^(۴)

۶- ممکن است به ذهن مخاطب این سؤال متبادر شود که حسب ماده (۱۲۴) قانون مجازات در چه زمانی "تعلیق از شغل" به پایان می‌رسد؟ کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی به استعلام مزبور چنین پاسخ داده است: «مستفاد از مفاد ماده (۱۲۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح وضعیت تعلیق از شغل با صدور رأی قطعی دادگاه ملغی الاثر خواهد شد.»^(۵)

۷- در خصوص تبصره ماده (۱۲۴) قانون مجازات از کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان استعلام شده که آیا منظور از تعلیق از شغل موضوع ماده (۱۲۴) قانون مجازات، همان انفصال موقت

از خدمت است یا متهم صرفاً از داشتن شغل و برخورداری از مزایای شغل مورد تصدی محروم خواهد شد و آیا این محرومیت به اصل خدمت تسری ندارد؟

کمیسیون قضایی و حقوقی نیز چنین نظریه‌ای داده است:

«منظور از تعلیق از شغل این است که از ادامه خدمت یا اشتغال متهم تا زمان صدور رأی قطعی، جلوگیری می‌شود، لیکن رابطه استخدامی وی با یگان مربوط قطع نشده و از لحاظ وضعیت خدمتی و دریافت حقوق حسب مورد مشمول مقررات قوانین استخدامی نیروهای مسلح یا ماده (۱۲۴) قانون مجازات جرایم ن.م، خواهد بود.»^(۶)

۸- حسب تبصره ماده (۱۲۴)، قانون مجازات، فرمانده نیرو یا رئیس سازمان مربوط، اختیار اعمال حالت "بدون‌کاری" برای متهمان نظامی جرم اختلاس را پس از پایان بازداشت موقت یک ماهه تا پایان رسیدگی و دادرسی دارا است. این مطلب به جهاتی قابل نقد و بررسی است.

به نظر می‌رسد که صرفاً قرار بازداشت موقت یک ماهه مشمول تبصره‌ی ماده (۱۲۴) قانون مجازات شود و سایر قرارهای بازداشت موقت یا تأمینی که منجر به بازداشت متهم می‌شود را نتوان به صراحت در دایره شمول تبصره مذکور لحاظ کرد. بنابراین اگر متهم پس از بازداشت موقت یک ماهه آزاد شد، فرمانده نیرو یا رئیس سازمان مربوط می‌تواند از اختیار خود استفاده کند. لکن اگر بازداشت موقت بیش از یک ماه طول بکشد و یا در خصوص قرار کفالت یا وثیقه‌ای که منجر به بازداشت متهم شده است باشد، از حیثه‌ی اختیار فرمانده خارج است. لذا، این سؤال به ذهن خطور می‌کند که برای مقنن چه خصوصیت و ویژگی‌ای در مورد بازداشت موقت یک ماه نسبت به دیگر موارد بازداشتی مطرح بوده است؟

لازم به ذکر است که طبق قوانین استخدامی نیروهای مسلح، متهمان در زمان بازداشت "بدون‌کار" محسوب می‌شوند، لذا برای مدت قبل از اتمام بازداشت موقت یک ماهه یا در صورت طولانی شدن بازداشت موقت بیش از یک ماه و

همچنین در سایر موارد که منجر به بازداشت متهم شود، وضعیت "بدون‌کاری" لحاظ شده است، مضافاً اینکه پس از صدور کیفرخواست تا زمان صدور حکم نیز به استناد ماده (۱۲۴) متهمان در حالت "تعلیق از شغل" به سر خواهند برد و باتوجه به ماده (۱۱۵) قانون نیروی انتظامی و سایر ادله‌ی دیگر که بیان خواهد شد "تعلیق از شغل" در «نیروهای مسلح» به معنای "بدون‌کاری" محسوب می‌شود. همچنین اگر پایان بازداشت موقت یک ماهه همزمان با صدور کیفرخواست باشد، در آن صورت نیز متهم "بدون‌کار" است. بر این اساس اختیار فرمانده یا رئیس سازمان مربوط، حسب تبصره ماده (۱۲۴) برای اعمال (بدون‌کاری) صرفاً در صورتی است که متهم پس از بازداشت آزاد شود. آن هم تا زمان صدور کیفرخواست معتبر است نه تا پایان دادرسی؛ زیرا پس از صدور کیفرخواست وضعیت متهم به استناد ماده (۱۲۴) قانون مجازات به حالت تعلیق در خواهد آمد و تعلیق مرادف "بدون‌کار" محسوب می‌شود.

۹- بدیهی است که مواد (۱۱۸-۱۱۹-۱۲۳-۱۲۴) قانون مجازات ناظر به مباشر یا شریک جرم اختلاس بوده و معاونت یا شروع به این جرم از شمول این مواد خارج هستند.

✓ ادامه دارد

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- جعفری‌لنگرودی، دکتر جعفر، ترمینولوژی حقوق، ص ۱۶۴، شماره ۱۳۲ واژه تعلیق از خدمت.
- ۲- مجموعه قوانین و مقررات استخدامی با آخرین اصلاحات صص ۵۸ و ۵۹.
- ۳- پاسخ کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان به شماره ۷/۳۴/۳۴۴ مورخ ۸۳/۳/۲۷.
- ۴- ر.ک فصل نامه قضایی و حقوقی - معاونت قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح - اداره کل حقوقی شماره ۲۸- زمستان ۱۳۸۳- صص ۱۶۸ و ۱۶۹.
- ۵- پاسخ کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی به شماره ۷/۳۴/۱۳۸۴ مورخ ۸۳/۱۱/۱۳.
- ۶- پاسخ کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی به شماره ۷/۳۴/۱۳۸۴ مورخ ۸۳/۱۱/۱۳.